

pedig híres-hírhedt cikkét olvasta fel: *Miért nem szeretem Kucserát?* Szép tapsot kapott, de semmi más nem történt. Utána a művészek Háy drámáiból adtak elő részleteket. Azért mikor vége lett, nagy kő esett le a szívünkről: sikeres est volt, mindenki befért a terembe, semmiféle botrányra nem került sor. Még Háy is meg volt elégedve . . . (Háy Gyulával néhány évvel később, a Helikonnál találkoztam, munkát kért és kapott is: mesterien fordította le E. T. A. Hoffmann: *Kis Zaches* c. művét, és Grimmshausen *Simplicissimus*át.)

Néhány nap múlva jött október 23. és ez az ÁKV-nál is úgy zajlott le, mint a legtöbb vállalatnál: véget nem érő gyűlésezések, a kommunisták kiebrudalása. Főosztályvezetőből bolti eladóvá minősítettek vissza, majd rendelkezési állományba tettek. Így hát a kedélyek lecsillapodása után nem volt más választásom, mint az, hogy állás után nézzek. Tulajdonképpen ennek köszönhetem, hogy „kénytelen voltam” megalapítani a Magyar Helikon Könyvkiadót, ahol életem legboldogabb és talán legeredményesebb nyolc évét töltöttem.

PÁRCZER FERENC

A SELEJTLISTA: 1950¹

Bacsó Péter filmje, a *Tegnapelőtt* idézi föl a döbbenetes tényt: 1950-ben a népi demokratikus Magyarországon központi rendelkezés alapján könyveket selejteznek – hadd mondjuk így: selejteztünk –, köztük sok, jobb sorsra érdemes társával egyetemben Cervantes művét, a *Don Quijotet*.

Mi is történt valójában?

Az előzményeket 1945-től követjük nyomon.

*

Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 1945. február 26-án a fegyverszüneti egyezmény 16. pontjának végrehajtásaként rendeletet hozott a fasiszta szellemű és szovjetellenes sajtótermékek megsemmisítéséről: „Meg kell semmisíteni a könyvnyomdák, könyvkiadóvállalatok, könyvkereskedők, köz- és kölcsönkönyvtárak, iskolai könyvtárak, valamint magánszemélyek birtokában levő minden fasiszta szellemű, szovjet-

¹ A Gondolat Könyvkiadó számára készülő, a felszabadult magyar könyvkiadás-terjesztés első évtizedét bemutató niűből.

ellenes és antidemokratikus sajtóterméket (könyv, folyóirat, napilap, hirdetés, röplap, képes ábrázolat stb.), tekintet nélkül arra, hogy az magyar vagy más nyelven jelent meg. Különösen és kivétel nélkül megsemmisítendőek a fasiszta (nemzeti szocialista) politikusok fasiszta szellemű életrajzai, nyilvánosan elmondott beszédei, fasiszta állampolitikát méltató tudományos színezetű művek, a német hadviselést feldicséző sajtótermékek, a fasiszta politikusoknak ilyen szellemű művei, a fasiszta pártoknak és kiadóhivataloknak összes politikai jellegű kiadványai, vagy ilyen vonatkozású szépirodalmi termékei stb.”² A kormányrendelet a továbbiakban megtiltja e sajtótermékek kiadását, utánnomását, forgalombahozatalát, terjesztését, külföldről való behozatalát, továbbá intézkedik arról, hogy a fenti kategóriába tartozó kiadványokat tulajdonosaik a kijelölt gyűjtőhelyekre szállítsák be, a törvényhatóság első tisztviselője pedig gondoskodik azok bezúzásáról.

A rendelet kihirdetésének napján hatályba lépett.

A feladat most már az volt, hogy szerző–cím szerint meghatározzák, kijelöljék azokat a könyveket, amelyek a rendelet alapján megsemmisítendőek. A lista összeállítására a miniszterelnökség egy húsztagú bizottságot hívott életre, mégpedig a demokratikus pártok és a könyvszakma, továbbá a Írószövetség, az újságírók, a pedagógusok és az egyházi képviselőiből. A bizottság vezetését az ismert baloldali könyvkiadó, Faust Imre vállalta.³

Az index-bizottság – a sajtó így nevezte – 1945. április 28-án kezdte meg munkáját és másfél éven át tartó gondos vizsgálat során mintegy 2700 kiadványt vett fel abba a jegyzékbe, amely négy füzetben mint a Magyar Miniszterelnökség sajtóosztálya kiadványa (felelős kiadó Faust Imre) 1945 júniusától 1946 novemberéig folyamatosan napvilágot látott.⁴

² Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 530/1945. M. E. számú rendelete. *Magyar Közlöny*, 1945/9.

³ Bővebben: *A könyv*, 1970/4. 45–50. l. Az index-bizottság tagjainak teljes névsora: *Magyar Nemzet*, 1945. május 16. Megjegyzésre érdemes, hogy már 1944 végén Kolozsvárott két ott tartózkodó könyvkereskedő összeállított egy olyan katalógust, amelyben csaknem ezer fasiszta kiadványt soroltak fel. Ezt az ottani hatóságok rendelkezésére bocsátották, ennek alapján Erdélyben meg is kezdték e kiadványok forgalomból való kivonását. Tiszántúli Népszava (Debrecen), 1945. ápr. 21. (A könyvkereskedők egyike, Rácz Zoltán, hazatérve Budapestre, részt vett az itthoni lista összeállításában is.)

⁴ Könyvtártudományi és Módszertani Központ (KMK) Könyvtár 013/63.

A IV. füzet megjelentetésével a bizottság nem szándékozott befejeztnek tekinteni a munkáját. Ám 1946. november 28-án egyes lapok az MTI közleményét átvéve nyilvánosságra hozták az illetékes hely cáfolatát, mely szerint a legutóbb megjelent jegyzék nem hivatalos jellegű. „A miniszterelnökségnek sajtóosztálya nincs, ennél fogva a miniszterelnökség sajtóosztályának kiadásában semmiféle jegyzék vagy kiadvány nem jelenhetett meg és nem jelent meg.”⁵

A cáfolatot az illetékes hely, mint ez később kiderült, azért tette közzé, mert a IV. számú jegyzékben ott volt Mindszenty József: *Az édesanya* című kétkötetes műve (Zalaegerszeg, 1940/1942), ezért pedig Balogh István miniszterelnökségi államtitkár, majd Nagy Ferenc miniszterelnök az index-bizottság tevékenységét – enyhén szólva – helytelenítette.

Az illetékes hely cáfolatába azonban a koalíció baloldala nem nyugodott bele, így a két héten át tartó hírlapi polémia végül is azzal zárult, hogy a lapok közölték: a fasiszta könyvek IV. számú jegyzéke hivatalos kiadványnak tekintendő.⁶

Mindenesetre a légkör most már nem olyan, amelyben az index-bizottság nyugodtan folytathatná munkáját: a IV. füzet az utolsónak bizonyult.⁷

Mintegy másfél év szünet következett.

*

A nagy nyomdák államosítása nyomán, 1948 közepén vált ismét akuttá a probléma: mi történjék az immár állami tulajdonban levő olyan könyvekkel, amelyek nem fasiszták, nem szovjetellenesek ugyan, de a Rubikont éppen átlépő népi demokrácia államának céljait nem szolgál-

⁵ *Magyar Nemzet*, 1946. november 28. A miniszterelnökségnek ekkor valóban nem volt sajtóosztálya; a feladatot a Tájékoztatásügyi Minisztérium látta el.

⁶ L. e témáról: *Hírlap*, 1946. november 29. *Világ*, 1946. november 29. *Szabadság*, 1946. november 29. *Új Szó*, 1946. december 1. *Hírlap*, 1946. december 3. *Hírlap*, 1946. december 11. *Magyar Nemzet*, 1946. december 17.

⁷ Faust Imre iratai Magyar Munkásmozgalmi Múzeum Irattára 4388. sz. Mindszenty könyve valóban számos szovjetellenes, nácibarát, a magyar ifjúságot a Szovjetunió elleni harcra buzdító eszmefuttatást tartalmaz.

ják, amelyek tehát, ha eddig nem is, most már antidemokratikusnak tekintendők.

A kérdés a könyvszakma nagy múltú és tekintélyes társadalmi-érdekvédelmi szervezetében, a Magyar Könyvkiadók és Könyvkereskedők Országos Egyesületében is szóba került. A kiadói választmány 1948. június 19-i ülésén a Szikra Könyvkiadó képviselőjében jelen levő Kassai Géza javasolta, hogy az egyesület forduljon a miniszterelnökség sajtóosztályához (ekkor már ismét működött), és hívja fel figyelmüket: még igen sok antidemokratikus könyv van forgalomban, és kérje fel a sajtóosztályt, folytassák e könyvek jegyzékének az összeállítását.

A kiadói választmány következő heti ülésén maga az elnök, Cserépfalvi Imre számol be: ő is értesült arról, hogy az illetékes szerveket foglalkoztatja a probléma, ezért javasolja, hogy maga az egyesület vegye kézbe a dolgot, magyarul: készítsen egy tervezetet egy olyan bizottság részére, amelyben a miniszterelnökség, a kultuszminisztérium, az Írószövetség, a szakszervezetek és az egyesület képviselői vennének részt. Javasolja továbbá, hogy a szóban forgó könyvek kiválasztása gyakorlati módszereinek és az egész akció lebonyolításának tervezetét előbb egy egyesületi bizottság dolgozza ki. A választmány a javaslatot elfogadta, és Cserépfalvi Imre vezetésével egy háromtagú bizottságot kért fel a munka elvégzésére.

A selejtezés ügye izgalomban tartotta a szakmai közvéleményt, nem csupán a kiadókat, de a könyvkereskedőket is. Hiszen az ő boltjaik polcain is ott vannak még effajta „bizonytalan” kiadványok. A könyvkereskedelmi szakosztály augusztus 27-i ülésén az elnök be is jelentette, hogy az egyesület meg fogja küldeni a tagoknak „a demokrácia szempontjából kifogásolható” könyvek listáját, kérve, hogy azokat azonnal vonják ki a forgalomból.⁸

Cserépfalvi Imre e javaslattal, hogy ti. bízzák a lista összeállítását magára az egyesületre, a miniszterelnökségi államtitkárnál jelentkezett (akivel egyébként régóta meglehetősen szoros kapcsolatban állott). A javaslat azonban nem talált kedvező fogadtatásra, az államtitkár úgy ítélte meg a dolgot, hogy a könyvszakma, az egyesület nem alkalmas az efféle kényes feladat megoldására.⁹

Az egyesületben tehát végül is nem készült lista, nyilván azért sem, mivel időközben megkezdte működését mint a könyvszakma akkori legfőbb irányító-ellenőrző szerve az MDP Könyvbizottsága, s megkezdődött a könyvszakma *állami* csúcsszervének, az Országos Könyvhivatalnak

⁸ Országos Levéltár (ÖL) P. 1653. 1. csomó.

⁹ Cserépfalvi Imre közlése (magnófelvétel, 1982).

a szervezése is. Ezzel pedig az egyesület egész tevékenysége háttérbe szorult.

Igaz viszont, hogy mind a Könyvbizottság, mind a Könyvhivatal első intézkedései között szerepelt a nem kívánatos könyvek forgalomból való kivonásának ügye. A lista összeállítását az Országos Könyvhivaltól kapta feladatul egy nagyjából külső munkatársakból (írókból, lektorokból, kritikusokból, irodalomtörténészekből) álló csoport.¹⁰ A munka egyre sürgetőbbé vált, hiszen a Könyvterjesztő Nemzeti Vállalat raktáraiban egyre több „szóbeli utasítás alapján nem terjeszthető” kiadvány várt sorsára. (Ezt a mennyiséget 1949 végén 6–700 ezer példányra, 150–180 tonnára becsülték.)¹¹

*

Az első selejtezési intézkedés 1949. április 1-i keletű. A Köznevelésben jelent meg a kultuszminiszteri utasítás: az iskolák a rendelkezésben felsorolt 107 kiadványt haladéktalanul selejtezzék ki és azokat „kettétépett állapotban, szorosan becsomagolva” a Papírhulladékforgalmi N. V.-nek, vagy megbízottjának adják át.

A folytatás már nagyobb arányú: a Köznevelés 1950. március 1-i számában megjelent *Az iskolai ifjúsági könyvtárak átrendezése és selejtezése* című miniszteri rendelet két részből áll. Mintegy 1300 könyvnek a teljes kivonását rendeli el (ezeket a Népkönyvtári Központ címére

¹⁰ Az MDP Könyvbizottsága 1948. december 21-i ülésének jegyzőkönyve tartalmazza az Országos Könyvhivatal külső lektorainak teljes névsorát. SZKL Gács László iratai 1948.

¹¹ Új Magyar Központi Levéltár (ÚMKL) Belkereskedelmi Minisztérium iratai 196667/1949. Hogy milyen gondot okozott a selejtlista hiánya, jól illusztrálja Nemes Dezsőnek az MDP Könyvbizottságához 1949. aug. 21-én küldött levele, amelyben közli, hogy a magyarországi könyvek bukaresti terjesztővállalatához, a Dózsa György Kiadóhoz az állami könyvkiadóink által megküldött ajánló-katalógusok olyan könyveket is tartalmaznak (Görgy Artúr emlékiratait és Márai Sándort, Bergson-t és Huxley-t, Malraux-t és Conan Doyle-t) „melyek terjesztése ellenkezik a népi demokratikus könyvkiadás feladataival és szellemével.” Már csak ezért is javasolja újabb indexek összeállítását, melyek alapján az állami és magánkönyvtárakból [nyilván: magánkönyvtárakból V. S.] egyaránt ki kell vonni az ott levő „kártékony könyveket”. (PI Arch 816 f. 38. ő. e. 90. l.)

kellett beküldeni), egy másik részt (mintegy 170 művet) csupán arra ítélt, hogy az ifjúsági könyvtárból helyezték át a tanári könyvtárba. A mai olvasó nem hisz a szemének, amikor az utóbbi kategóriában 14 Mikszáth- és Móra-kötetet, Jack London *A beszélő kuttyóját* és Móríc Zsigmond *Komor ló* című elbeszéléskötetét látja, bár lehetséges, hogy az egyes kötetekben az elő- vagy utószók szövegében van olyan rész, amellyel az intézkedés indokolható. Mert a miniszteri utasításhoz fűzött magyarázat erre utal: „Az iskolai ifjúsági könyvtárakban nagy számban található olyan művek, amelyek az előző, feudál-kapitalista rendszer nevelési céljainak szolgálatára készültek: érzelgős, vagy öntelt nacionalizmusra, »vallás-erkölcsi« nevelés ürügyén a valóságtól elforduló, azt meghamisító ún. »idealista« szemléletre, az előző rendszert politikailag alátámasztó klerikalizmusra, vagy polgári gondolkodásra (vagyonserzés, karrierizmus, a kapitalista rendszer és a polgári társadalmi élet dicsérete, vagy népszerűsítése) nevelnek. Még a magyar és világirodalmi klasszikusok műveiből készült szemelvényes, magyarázatos kiadásokban is jelentkezik az a törekvés, hogy az anyag kiválogatásában, magyarázatában, jegyzeteiben, az előszóban a Horthy-rendszer iskolapolitikai céljait érvényesítsék.”

Nagyjából e rendelkezéssel egy időben, tehát 1950 márciusában látott napvilágot a Népkönyvtári Központ kiadásában egy szerény külsejű, 48 oldalas füzet ezzel a címmel: *Útmutató üzemi és falusi könyvtárak rendezéséhez*, melynek előszavából megtudhatjuk, hogy ez nem más, mint a könyvtárosok által jó ideje sürgetett segédeszköz: azoknak a könyveknek címeit tartalmazza ui., amelyeket nem javasolnak az üzemi és falusi könyvtárakba.^{1 2}

A füzet mintegy 1500 kiadványt szerző-cím szerint sorol fel, továbbá csaknem 200 szerzőt azzal a megjelöléssel: „minden műve”. Ez utóbbiak között pedig olyan nevek olvashatók, mint Fekete István, Kittenberger Kálmán, Passuth László, Rejtő Jenő, Erich Kästner, Sartre; azt pedig, hogy egy-két, vagy néhány művel ki mindenki szerepel, meg sem kíséreljük illusztrálni. Emellett az előszó ígérete szerint e jegyzéket pótgjegyzékek fogják követni, amelyek összeállításához a Népkönyvtári Központ a könyvtárosok közreműködését, illetve javaslatait kérte. Ám

^{1 2} KMK Könyvtár 2-1758/1–2. A könyvtárosok sürgetése érthető: szerettek volna most már mielőbb megszabadulni a számukra teherként jelentő könyvmennyiségtől már csak azért is, hogy helyet tudjanak adni az új könyveknek, amelyek egyre nagyobb mennyiségben érkeztek hozzájuk.

egyelőre – mint jeleztük – az Útmutató nem egyéb javaslatnál, azaz még csak könyvtárrendezési *utastásról* sincsen szó.

Ezt húzza alá a Könyvterjesztő Nemzeti Vállalat intézkedése is. A Vállalat ui. az Útmutatót boltjainak 1950 áprilisában azzal a megjegyzéssel küldte meg, hogy „Természetesen ez a jegyzék nem azt jelenti, hogy ezeket a kiadványokat nem lehet terjeszteni, ez a jegyzék nem a selejtezendő könyvek jegyzéke, csupán támpont fiókjaink részére, hogy ezeknek a könyveknek a terjesztése üzemi és tömegszervezeti könyvtárak részére nem ajánlatos.”¹³

Alig három hét múlva a boltok már „igazi” selejtlistát is kaptak. A több mint. háromezer címet tartalmazó sokszorosított jegyzéket a Népművelési Minisztérium irodalmi főosztálya állította össze és a KNV központja azzal a megjegyzéssel továbbította a boltjaihoz, hogy ez a zúzába bocsátható (sic!) kiadványok első selejtjegyzéke, amelynek alapján a bolt készletében levő kiadványokat selejtezzék ki és külön csomagban a központnak küldjék vissza.¹⁴

Az e lista alapján kiselejtezett könyvek, amelyek között a Babits Mihály fordításában megjelent *Amor sanctustól* Tamási Áron műveigi, meséskönyvektől szakácskönyvekig és útikalauzokig igen sok „standard” mű található, további sorsukra várva már visszaérkeztek a KNV pincéibe, amikor a Népművelési Minisztérium kollégiuma egyszerre két, a könyvszakmát érintő javaslatot tárgyal. Az egyiket, a magánkönyvkiadás teljes felszámolásáról szólót, a kollégium elfogadja, a másikat azonban, amely minisztertanácsi rendeletként kíván megjelentetni egy, a magánkönyvtárak és magánkönyvkereskedések által végrehajtandó leltározási utasítást, visszaadják átdolgozásra. Minden illetékes tudja (ha erről nem is beszélnek), hogy amit elrendelni kívánnak, formailag leltározás, a lényegét illetően azonban selejtezés, törekvésük mégis (vagy talán éppen ezért) az, hogy ez külön rendelet nélkül hajtassék végre, legalábbis nem úgy, hogy az a hivatalos lapban napvilágot lásson.¹⁵

¹³ A Könyvterjesztő Nemzeti Vállalat (a továbbiakban: KNV) fiókfelügyelet 33. számú körrendelete. (Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülete Archívuma MKKE Arch.)

¹⁴ A KNV fiókosztály 36/II. számú körrendelete, továbbá: *A nem terjeszthető könyvek névsoros jegyzéke* (MKKE Arch.)

¹⁵ A Népművelési Minisztérium kollégiumi iratai. 1950. május 18. (Műv. Min. irattára).

Az átdolgozott javaslatot aztán a kollégium elfogadta,¹⁶ amelynek eredményeképpen a megyei és a fővárosi tanácsi VB-k megkapták a minisztériumi utasítást: rendeljék el a magánkölcsönkönyvtárak és magánkönyvkereskedések könyvállományának a leltározását. A rendelkezésben teljes részletességgel előírták a leltárfelevétel szempontjait: a kilenc műfaji csoportot, amely szerint a könyveket osztályozni kell, mégpedig minden egyes könyvnél a szerző–cím–kiadó – a kiadás helye és éve feltüntetésével, a szerző neve szerinti abécérendbe sorolva, külön-külön listára véve az 1949. január előtt, illetve után megjelent műveket.¹⁷

A magyar könyszakma története ilyen hallatlanul munkaigényes leltárfelevételt eddig nem ismert, nem csoda hát, ha a könyvkereskedők – főképpen az ebben különösen érdekelt antikváriusok – megpróbálták „fellebezni”: Grandpierre Lili, a Magyar Könyvkiadók és Könyvkereskedők Országos Egyesületének volt főtítkára, aki (mitután az egyesületet az év elején a belügyminiszter feloszlatta) most a kiskereskedők érdekvédelmi szervének, a KISOSZ-nak keretében működő könyvkereskedői akcsoport ügyeit intézi, a KISOSZ főtítkáránál interveniál: ilyen rendelkezést, ilyen rövid határidővel képtelenség végrehajtani. A válasz: ha a rövidárkereskedők a gombok és cérnák leltározását meg tudják oldani, a könyvkereskedők is leltározzanak. . .¹⁸

A KISOSZ ezt követően mégis jónak látta összehívni a könyvkereskedő szakcsoport tagjait. Az október 9-i taggyűlésen, amelyen a budapesti és Pest környéki magánkönyvkereskedők úgyszólván teljes létszámában megjelentek, részt vett és felszólalt a Népművelési Minisztérium könyvtári osztályának vezetője, aki a jelenlevőket igyekezett megnyugtatni: nem kell tartaniok az államosítástól. A leltározási rendelet célja nem egyéb – mondta –, mint hogy ennek alapján lehetővé váljék a ponyvairodalom, a burzsoá szellemiségű, antimarxista könyvek kiselejtezése, a forgalomból egyszerűen s mindenkorra történő eltávolítása. Nem titkolta, hogy a minisztérium tervbe vette a selejtlista kiadását, amit majd a könyvkereskedők is megkapnak, kérve őket, hogy a listára felvett könyveket szolgáltatásuk majd be. A minisztérium tudomására jutott – közölte –, hogy a könyvkereskedők nagy mennyiségben selejtettek ki a tudományos kutatás szempontjából értékes könyveket is. A minisztérium ezt az ellenséges hírverés hatásának tudja be, holott a cél a

¹⁶ Uo. 1950. augusztus 4.

¹⁷ A Budapest Főváros V. körületi Tanács V.B. 1950. szeptember 11-i rendelkezése (MKKE Arch).

¹⁸ Grandpierre Lili közlése (magnófel 982.).

tudás demokratizálása, ennek legalkalmasabb eszköze pedig a jó könyv. Kifejezésre juttatta: a minisztérium azt kívánja a könyvkereskedőktől, hogy egészítsék ki raktáraikat a szocialista szellemiségű új könyvekkel, és hogy ezek terjesztésével, propagálásával segítsék a kormány politikáját.¹⁹

Ilyen komoly előkészítés után megtörtént a leltározás, a leltárokat a tanácsi apparátus begyűjtötte, majd a minisztériumba továbbította. Elképzelhetetlennek tartjuk, hogy e leltártömeget bárki összesítette volna, sőt azt is, hogy azokat kézbe vették, hiszen a Népkönyvtári Központ kiadásában 20 ezer példányban (!) ezekben a napokban látott napvilágot az a pótjegyzék, amelyet az év tavaszán kilátásba helyeztek; címe: *2. sz. Útmutató népkönyvtárak (üzemi, falusi és városi könyvtárak) rendezéséhez*²⁰ immár 169 oldal terjedelemben, mintegy 6 ezer címet tartalmazva. Az a kis helyreigazító jegyzék, amely e füzetben található, lehetséges, hogy magával a füzetrel egy időben már napvilágot is látott. Ez néhány sajtóhiba javításán kívül két könyvnél közli, hogy az *előszó eltávolításával megmaradhat*, mégpedig Cervantes: *Don Quijote* Márai Sándor előszavának és a *Kalevala* Gulyás Pál előszavának eltávolításával.

A 2. sz. Útmutatónál sem sejtheti, aki kézbe veszi, hogy selejtlistáról van szó. Pedig már kibocsátása idején azzá vált, ui. egy minisztériumi rendelkezés a megyei (és fővárosi) tanácsok népművelési alosztályait fölkerlte, hogy a megye területén levő valamennyi könyvkereskedőt és magánkölcsonkönyvtár tulajdonosát szólítsák föl: könyvállományuk selejtezését *az Útmutatók alapján* (ezeket az érdekelteknek a Népkönyvtári Központtól meg kellett rendelniök – ára 5 forint) november 15-ig hajtsák végre. A kisejtezett könyveket a Népkönyvtári Központ raktárába kellett beküldeni.²¹

A minisztérium illeték főosztálya a rendelkezés végrehajtásának ellenőrzését körültekintően megszervezte, annyira, hogy ebbe a KISOSZ-t is bevonta: a fővárosi könyvkereskedőknek a KISOSZ útján juttatták el az Útmutatókat és hívták föl figyelmüket, hogy a selejtezést november 6-ig be kell fejezni. (A 9 napos határidő-rövidítést nem indokolták.)²² A könyvkereskedők szakcsoportja pedig annak rendje és

¹⁹ *Corvina*, 1950/38. (október 13.).

²⁰ L. a 12. számú jegyzetet.

²¹ ÚMKL XV-45–81. Népművelési Minisztérium iratai 1813/Ált/1–121.

²² Uo.

módja szerint kiadta tagjaihoz a felhívást: a selejtezést a rendelkezések szerint sürgősen hajtsák végre, „mert a leirat szerint a kerületi tanácsok november 6. és 15. között ellenőrizni fogják, hogy a selejtezés megtörtént-e.”²³

A 2. sz. Útmutatót *tájékoztatásu*¹ 7 állami könyvesboltok is megkapták központjuktól azzal, hogy az abban szereplő könyveket az üzemi, városi és falusi könyvtáraknak ne adják el, vagyis segítsenek, hogy a könyvtárfejlesztés a Népkönyvtári Központ direktíváinak megfelelően történjék. A boltok azonban az Útmutatókat selejtlistaként kezelték, az azokban szereplő kiadványokat kivonták a forgalomból. Ezt tapasztalva a vállalati központ nyomatékosan felhívta a boltjai figyelmét: e kiadványok „megfelelő politikai éberséggel bizonyos olvasóréteg felé szabadon terjeszthetők. Ezért a boltoknak nincs joguk ahhoz, hogy a jegyzékben foglalt könyveket kiselejtezzék, hanem a megjelölt kiadványok terjesztésénél megkülönböztetett figyelemmel járnak el.”²⁴

De térjünk vissza a magánkönyvkereskedésekhez, ahol az „akció” folytatására november 9-én reggel fél 9 órakor került sor. A Múzeum körüli antikváriumok és a többi magánkönyvkereskedő előtt megjelentek a Papírhulladékforgalmi N. V. teherkocsijai és a két Útmutató alapján a könyvkereskedők által összegyűjtött könyveket fölrakták és elvitték. Az eseményt a Könyvesbolt Kiskereskedelmi Vállalat Központi Antikváriumának vezetője (tőle egyébként nem vittek el könyveket) azonnal jelezte vállalata központjának; az igazgató helyettese azonnal felhívta telefonon az MDP központját, továbbá a Népművelési és a Belkereskedelmi Minisztérium illetékeseit, javasolva, hogy az elvitt könyveket helyezték el zárt raktárba, de semmi esetre se hamarkodják el a

²³ A KISOSZ 1950. október 28-i körlevele (MKKE Arch). Nincs adatunk arról, hogy a könyvesboltoktól mennyi könyvet vontak vissza. A könyvtárakból viszont egy 1951. febr. 1-én kelt értékelés szerint: az iskolai könyvtárakból mintegy 26–27 ezer, az üzemi-szakszervezeti könyvtárakból 8300, a falusi könyvtárakból kb. 5 ezer kötet került vissza a raktárakba. Egyes üzemi könyvtárak a kiselejtezett könyveket félretették ugyan, de nem szállították be a Népkönyvtári Központ raktárába. Vö. az MDP Agitprop osztálya által készített értékelés a könyvtármunkáról és az olvasómozgalomról. SZKL SZOT Kultúrosztály iratai 1961. 64. dosszié.

²⁴ A Könyvesbolt Kiskereskedelmi Vállalat körlevele (MKKE Arch).

bezúzásukat, mivel e művek tekintélyes részét intézmények keresik és megsemmisítésük káros.²⁵ Intézkedés azonban nem történt, vagy ha igen, elkésett: a könyvek egyenesen az őrlőmalomba kerültek.

*

Ekkor robbant a bomba. . .

Révai József népművelési miniszter egész nyáron betegeskedett, hivatalába nem járt be. Amikor ismét megjelent a minisztériumában, akkor fedezte fel, mi is történt. Igaz, a felfedezésben „segítették” egyes nyugati lapok, és még inkább a nyugati rádióadók magyar nyelvű adásai, amelyek éles hangú kommentárok kíséretében „elemezték” az Útmutatókat. Mi tagadás, a hidegháborús propagandához (amely Koreában már melegháborúra váltott át) jó muníciót szállítottunk számukra. Hiszen csakugyan nem volt nehéz felismerni, hogy ez az intézkedés mennyire kompromittálta nemcsak a Népművelési Minisztériumot, de a Magyar Népköztársaság egész művelődéspolitikáját is.

A miniszter az MDP Központi Ellenőrző Bizottságát kérte fel annak kivizsgálására, mi is történt valójában, hogyan láthatott napvilágot főképpen a 2. sz. Útmutató.

A vizsgálat lezárásáról és az „eredményről” a minisztérium nyakaktíváján maga a miniszter tájékoztatta munkatársait. Kifejtve, hogy egy országban, amelyben negyedszázadon át Horthy volt az úr, természetes követelmény, hogy a könyvvállományt selejtezni kell, a fasisztaszovinizta könyveket zúzdába kell küldeni. „De mi most e könyvekről készült listát vagyunk kénytelenek indexre tenni és a zúdzának átadni” – mondta.

És vázolta a selejtlista megszületésének folyamatát.²⁶ A minisztérium könyvtári osztályának vezetője a tervezetet átküldte vélemé-

²⁵A vállalat igazgatóhelyettesének a Népművelési Minisztérium számára 1950. december 27-én készített jelentése. (A jelentés xerox-másolata: MKKE Arch).

²⁶Hogy a két Útmutatót gyakorlatilag ki (vagy kik) állították össze, a rendelkezésre álló forrásokból nem tűnt ki. Az nyilvánvaló, hogy még az OSzK-t sem vonták be. Ezt bizonyítja az OSzK vezetőjének feletteséhez, a kultuszminiszterhez 1950. november 2-án írott levele, amelyben felhívja a figyelmét: „Tudomásomra jutott, hogy a Népművelési Minisztérium utasítására a könyvkereskedők lista alapján selejtezik rak-

nyezésre az Irodalmi főosztályra, ahol a könyvkiadói osztály vezetője azzal az indokkal, hogy a selejtezés a könyvtárosztály dolga, azt nem bírálta el, és még csak azzal az általuk készített listával sem egyezett, amely az állami könyvkereskedelemben nem terjeszthető könyvekről készült. A könyvtárosztály tervezetét tehát lényegében megjegyzés nélkül visszaküldték „a feladónak”. Onnan a tervezet most már az államtitkárhoz került. Nála elfeküdt az akta, amikor aztán sürgetésre elővette, úgy minősítette, hogy az egész ügy a hatásköri lista alapján tulajdonképpen nem is hozzá, hanem a miniszterhelyetteshez tartozik. Jószerint bele se pillantott, az aktát megjegyzés nélkül továbbította. A miniszterhelyettestől aztán – hiszen ő végül is az államtitkártól kapta – a szolgálati út szigorú betartásával (csoportfőnök, főosztályvezető) visszakérült a könyvtári osztály vezetőjéhez, aki tiszta lelkiismerettel nyomdába adta. Még csak arra sem gondolt senki, hogy a magánkönyvkereskedőket érintő rendelkezés kiadása a belkereskedelmi miniszter feladata, azaz hatásköri túllépés is történt, de hát nem is ez volt a főhiba.

Korlátolttság, hanyagság, lelketlen bürokrácia keveredik kártevéssel ez ügyben – jelentette ki a miniszter, súlyosbító körülménynek tekintve, hogy egyes vészjelzéseket, mint pl. a Magyar Tudományos Akadémia elnökének a rendelkezés visszavonását kérő levelét figyelembe se vették. „Ha építkezéseknél szabotázs történik, ha vonatok siklanak ki, az emberek odafigyelnek, pedig lényegbevágó különbség nincs: itt is bűnös gondatlanság történt” – sommázta a történeteket és fogalmazta meg a tanulságokat: a kultúrfronton is nagyobb éberséget kell tanúsítani, mert az ellenség dolgozik. Meg kell látni az akta mögött az embert, az életet: aki hivatalt kapott, nem válhatik lelketlen bürokratává, sem diktátorrá. A kulturátlanság gyakran radikális mezben jelenik meg, pedig nem csupán a liberalizmus, hanem az álradikalizmus is megengedhetlen.

---

tárakat abból a célból, hogy ezeket a könyveket a Népművelési Minisztérium útján a legsürgősebben zúzdába küldjék. Tekintettel arra, hogy feltehetően a könyvek között olyanok is vannak, amelyek az Országos Széchényi Könyvtár állományából hiányzanak (akár a kötelepéldány beszolgáltatás elmulasztása, vagy kikölcsonzott könyv elvesztése miatt), kérem a miniszter urat, szíveskedjék felhívni a társminisztériumot, intézkedjék és bocsásson az OSzK rendelkezésére a kiselejtezett művekből 2–2 példányt. Tekintettel arra, hogy a kiselejtezés már folyamatban van, kérem miniszter úr mielőbbi intézkedését.” OSzK irattári: 932/1950.

A párt ezzel is – mint az idő tájt sok más „ügy” kapcsán – példát kívánt statuálni: az államtitkárt és az ügy néhány más felelősét a súlyos pártbüntetéseken kívül funkciójából leváltották, alacsonyabb munkakörbe helyezték.²⁷

*

Mindezek ismeretében fel kell tennünk a kérdést: felelőtlennek éppenséggel nem nevezhető, művelt, tájékozott, gazdag politikai tapasztalattal rendelkező emberek hogyan is kerülhettek ilyen helyzetbe, hogyan engedhették ki a kezük közül ezt a rendelkezést.

A lehetséges válasz első pontjaként hadd emlékeztessünk a Rajk-pert követően megváltozott légkörre, a kiélezett külpolitikai helyzetre, a hidegháborús fenyegetettség nyomasztó érzésére és arra, hogy ezek nyomán a felfokozott – és rosszul értelmezett – éberség milyen helyet kapott közéletünkben. Ehhez járult az a zavar, amelyet a Lukács-vita – Lukács György önbírálata ellenére is – a fejekben (és ez alól kulturális életünk egyes vezetői sem voltak kivételek) okozott. Azok az adminisztratív intézkedések pedig, amelyek pl. a VKM munkáját elítélő párthatározatban jutottak kifejezésre („a köznevelés terén mutatkozó elmaradás főoka: az ellenség kártevő, szabotáló tevékenysége és a népi demokrácia ellen irányuló aknamunkája”, a feladat pedig: „az ellenség leleplezése és ártalmatlanná tétele, az éberség fokozása²⁸”), még inkább néhány ismert író és könyvkiadó-könyvkereskedő letartóztatása (az utóbbiak: Seress Géza, a Szikra Könyvkiadó lektorátusának volt vezetője, Havas Endre, az Athenaeum Könyvkiadó lektora, Faust Imre könyvkiadó, Kerecsényi Dezsőné, a Sarló-Könyvesbolt vezetője) a megfélemlítettség érzését olyan méretűvé fokozta, amikor már az a nézet kerekedhet felül: a proletárdiktatúra inkább el tudja viselni, ha néhány nem oda való könyv zúzdába kerül, mint azt, ha egyetlenegy is kimarad azok közül, amelyek a politikai gyakorlat szerint arra ítéltettek. És ahogy utólag megállapítható, e szempontok között a legfontosabbak közé tartozott az, hogy a szerző a lista összeállításának időpontjában persona grata, vagy sem.

²⁷A minisztériumi nagyaktíváról: Szántó Miklós: *Révai és a közművelődés 1950–1953*. Kézirat a Művelődéskutató Intézet Archívumában. Vö. az Állami Ellenőrzési Központ 1951 februári jelentése a Népművelési Minisztérium Irodalmi főosztálya 1950. évi működéséről készített általános vizsgálatáról. (PI Arch 276 f. 89/262 ö. e. 2–26. l.)

²⁸Köznevelés, 1950. április 15.

Csakhogy ezt teljes bizonyossággal még az élőköről sem lehetett tudni, nemhogy a klasszikusokról. Azaz hogy a klasszikusok megítélésében talán nem is a szerző, vagy a mű játszott meghatározó szerepet, hanem a kötethez írott elő-, vagy utószó, esetleg csupán ezek szerzője, netán a fülszöveg politikailag károsnak minősített megfogalmazása. A léghőmérséklet jellemző, hogy a Népkönyvtári Központ bepanaszolta a KNV-t, hogy reakciós szerzőktől származó előszóval megjelent műveket terjeszt, mégpedig Kisfaludy Károly műveit Klebelsberg Kunó előszavával, továbbá Karinthy Frigyes *Tanár úr kéremét* Márai Sándor előszavával. „Tekintve, hogy megengedhetetlennek tartjuk, hogy a népkönyvtárakban ilyen könyvek szerepeljenek, kérjük, vizsgálják meg a kérdést és akadályozzák meg, hogy ilyesmi a jövőben előforduljon” – írják levelükben.

Az persze, hogy Klebelsberg Kunó ki volt, csakugyan nem szorult magyarázatra, mint ahogyan azt is lehetett tudni, hogy Márai Sándor 1948-ban disszidált, továbbá sokan arról is tájékozottak voltak, hogy Gulyás Pál, aki a *Kalevala* 1943-as és 1944-es kiadásához a tanulmányt írta, a II. világháború éveiben átsodródott a jobboldalra. Maguknak a tanulmányoknak talán meg lehetett volna bocsátani, az íróiknak azonban nem.

A lista összeállítóinak egyébként igen kevés fogódzójuk lehetett. Annál is inkább, mivel azok a fogalmak, amelyek a visszavonásra ítélt könyvek jelzőiként a különböző dokumentumokban előfordulnak (antidemokratikus, antimarxista, burzsoá szellemiségű, a demokrácia szempontjából kifogásolható, a polgári gondolkodásra nevelő, idealista, nacionalista, sovinizta, elavult, értéktelen, silány), a fordulat éve előtt nem ugyanazt jelentették, mint utána. Azok pedig, akik az Útmutatók összeállítását kezdeményezték, az *elvi alapokat* elmulasztották megfogalmazni. Mindez persze nem mentség, legfeljebb magyarázatkísérlet. Mint ahogy az is az, hogy bár a két Útmutató megjelenése között több mint fél esztendő telt el, nincsen tudomásunk arról, hogy az elsőt bármilyen bírálat érte volna.

Végül még egy mozzanat, ami közrejátszhatott a rendelkezés kiadásában, pontosabban abban, hogy a *könyvtárrendezési javaslatból selejtezési utasítás lett*: az OSZSZSZK minisztertanácsa mellett működő Népművelési Intézmények Bizottsága 1950. augusztus 14-én bocsátotta ki rendeletét az elavult és felesleges irodalomnak a forgalomból való kivonására. Aligha kétséges, milyen ösztönzést adhatott ennek hírülvétele az ebben illetékes magyar szervezeteknek.²⁹

²⁹ A Népkönyvtári Központ panaszos levele: PI Arch 276 f. 89/262. ő. e.; az OSZSZSZK-beli rendelet: Könyvtárügyi Szemle, 1951/3–4. Vö. Könyvbarát, 1952/6. 6. l.

Kis idő múlva, amikor az előidéző okok szóba kerültek, nem csupán ezekről nem esett említés, de már a kultúrbürokráciáról, az álradikalizmusról sem, így hát maradt az egyetlen, mindent megmagyarázó tényező, az ellenséges kártevés. Erről beszélt Révai József az MDP II. kongresszusán: „Ha mi azt mondjuk: nem kérünk a reakciós nyugati kultúrából, akkor az ellenség buzgón helyesel és selejtlistára teszi Cervantest és Swiftet. Ha mi azt mondjuk: a szovjet kultúra felé kell fordulnunk mint példakép felé, akkor egyesek ezt úgy forgatják ki, hogy a valóságban a magyar kultúrának való háttatfordulás süljön ki belőle. Ha mi azt mondjuk: le kell küzdenünk a nacionalizmus szellemét kulturális életünkben, akkor az ellenség élénk fejbólintások közben Gárdonyi Gézát, Benedek Eleket, a magyar népmeséket vonja el gyermekeinktől. Ha mi azt mondjuk, hogy a jelen új kérdéseit tárgyaló irodalmat kell támogatni, akkor ezt egyesek úgy értelmezik, hogy Arany Toldiját nem engedik be a népkönyvtárakba.”³⁰

*

Az állami könyvesboltok, mint jeleztük, hivatalosan nem kaptak utasítást könyvállományuk selejtezésére. Ennek ellenére a vállalati központ 1951. február 16-án szigorúan bizalmas felhívást küldött boltvezetőinek arról, hogy a 2. sz. Útmutató „néhány helytelen intézkedést tartalmaz”, s miután ennek alapján a könyvesboltok selejtezést hajtottak végre, felhívja a boltvezetőket, hogy a kiselejtezett könyvanyagot azonnal vizsgálják felül és a selejtezés alól mentesítsék azokat a kiadványokat, amelyeket e felhívás szerző-cím szerint (mindössze 19 szerző összesen 48 művel) ugyancsak tartalmaz. A szerzők közül négy magyar (Benedek Elek, Gaál Mózes, Gárdonyi Géza és Gracza György) összesen nyolc művel, a többiek: De Amicis, Buck, Daudet, Dumas, Fallada, Grimm, Kipling, Lamb, E. Ludwig, Lewis Sinclair, Upton Sinclair, Wells, Werfel, S. Zweig, továbbá Cervantes és a Kalevala (azaz, amelyek már a hibaigazító jegyzéken is szerepeltek). E felhívás arra kötelezi a boltvezetőket, hogy az itt felsorolt művekből néhány pél-

³⁰ A Magyar Dolgozók Pártja II. kongresszusának jegyzőkönyve. Bp., 1951. 135. Még három év múlva is, 1954 májusában, az MDP III. kongresszusán, Nagy Sándor Sztálin-díjas ezzel illusztrálja a „proletkult” megjelenését: „Nem akarták-e nálunk is kihajítani az ablakon Cervantest, a Don Quijote íróját, Mark Twaint, a nagy amerikai író és más külföldi klasszikusokat? Nem akarták-e kiközösíteni a magyar irodalomból Jókait, Gárdonyit és más nagy magyar írókat? A párt sokszor csak az utolsó pillanatban tudott közbelépni.”

dányt a kirakatba feltűnő helyre tegyenek ki. Ezt annyira fontosnak tartják, hogy arra is kitérnek: amennyiben e könyvekből nincs példányuk, gondoskodjanak beszerzéséről (lehetőleg a szomszédos bolttól kérjenek át).^{3 1}

A vállalat központja azonban azt is szükségesnek tartotta, hogy most, miután sok minden tisztázódott, tájékoztassa a boltvezetőket, mihez is tartsák magukat. Közölte hát, hogy a miniszterelnökség által 1945/46-ban kiadott jegyzékeken kívül (amelyek alapján annak idején átadták bezúzásra a kijelölt könyveket), hivatalos selejtjegyzék nem jelent meg. „Megjelentek olyan jegyzékek, amelyekben az illetékes szervek a terjesztésre nem javasolt könyveket foglalták össze, azonban ezekben a jegyzékekben szereplő műveket bezúzni nem lehet. Az ilyen, terjesztésre nem ajánlatos műveket a forgalomból ki kell vonni és azokat csak a Központi Antikvárium útján, tudományos kutatás céljaira lehet kiszolgáltatni, *azonban megsemmisíteni ezeket nem szabad. Az egyes könyvesboltok vezetőit személyükben tesszük felelőssé azért, hogy a terjesztésre nem javasolt könyvek közforgalomba ne kerüljenek, hanem azokat a raktárunkban jól elkülönítve, összekötegelve tárolják, de a Papírhulladékgyűjtőnek ezekből át nem adhatnak.*” (Kiemelések az eredetiben.)^{3 2}

*

A selejtlista-botrány – mondjuk így – jelképévé, ki tudja miért, Cervantes *Don Quijote*-ja vált, holott hasonló „joggal” sajnos sok tucat más magyar vagy külföldi klasszikus is válhatott volna. Igaz, a már idézett nagyaktíván, majd az MDP II. kongresszusán Révai József is ezzel példálózott, de talán azért is e mű rögződött a kortársak emlékezetébe, mert a botrányt követően ez volt az első nagyobb terjedelmű klasszikus mű, amely a listán szereplők közül új kiadásban napvilágot látott.

A könyvkiadás éppen esedékes átszervezésének eredményeképpen a botrány kipattanásának napjaiban kezdte meg munkáját a Révai Könyvkiadó átszervezésével megalakult Szépirodalmi Könyvkiadó, amely ez idő tájt a szovjet szépirodalom kivételével minden más külföldi szépirodalmi mű kiadását is végezte. Az pedig, hogy a Révai Könyvkiadó alapjain szerveződött, ebben az összefüggésben azért fontos, mivel a *Don Quijote* újbóli megjelenítéséhez nem volt másra szükség, mint új

^{3 1} A Könyvesbolt Kiskereskedelmi Vállalat boltosztályának felhívása 1951. február 16. (MKKE Arch).

^{3 2} A boltosztály 47. számú körrendelete 1951. március 8. (Uo.).

bevezető tanulmányt íratni (ezt Sötér István el is végezte) és az 1943-as Révai kiadás meglevő matricáinak felhasználásával máris megkezdették a nyomást. Nem kis feladatot jelentett a két vastkos (összesen 76 ív terjedelmű) kötet fűzése, kötése, ám a mű április első napjaiban már a könyvesboltokban volt (ára fűzve 34,-, kötve 46 forint),³³ a Szabad Nép április 11-i számában pedig megjelent Lukács Györgynek Cervantesről szóló tanulmánya: „A Don Quijote új magyar kiadása különleges esemény. E könyv egyike volt a világirodalom legnagyobb könyvsikereinek” – adja meg Lukács György az alaphangot, a befejező részben pedig: „Egy újságcikk nem léphet fel azzal az ígérennyel, hogy Cervantes világraszóló alkotását csak vázlatosan is méltassa; csak néhány szempont jelzésére szorítkozhattunk. De hiszen ezek is azt tanúsítják, milyen helyes volt újból kiadni Cervantes regényét.”

*

Az *Útmutatók* érvénytelenítése persze nem oldotta meg a problémákat. A folytatásra 1951. február 13-án került sor, amikor a Népművelési Minisztérium irodalmi főosztályának vezetője „az új selejtezési lista elkészítésének megtárgyalására” megbeszélést hívott össze. Erre – nyilván más érdekelt szervek képviselőin kívül – az OSZK-t is meghívták, ettől kezdődően e munkálatokba az OSZK-t folyamatosan bevonták, javasolataikat kikérték.³⁴ Április 10-én pedig a minisztérium kollégiuma irodalmárok bevonásával ismét tárgyalta az elavult, forgalomból kivonandó könyvek ügyét (a kifejezéseket, hogy „selejt”, „selejtlista”, „zúda”, a miniszter intenciójára törlik a szótárból): az új jegyzék összeállítására egy három tagból álló, e feladatra függetlenített előkészítő bizottságot hívtak életre, és munkájuk alapvető szempontjait most már meglehetősen részletességgel megszabták. Kimondták, hogy a klasszikusoknak azokat a kiadásait, amelyeket annak idején reakciós előszókkal láttak el, nem szabad a listára felvenni, a kapitalista országok irodalmával kapcsolatban pedig úgy foglaltak állást, hogy bizonyos lektűröket, félponyvákat, ha a könyvtárakból ki is kell vonni, ezek a

³³ „Állami kiadóvállalataink megértették a pártkongresszus útmutatását arról, hogyan kell becsülnünk nemcsak nemzeti hagyományainkat, hanem az emberi kultúra egész haladó örökségét. A minap Cervantes klasszikus remeke a Don Quijote jelent meg magyar nyelven teljes kiadásban. . .” *Világosság* című napilap, 1951. április 7.

³⁴ OSZK irattára 106/1951.

könyvkereskedelemben forgalomban maradhatnak. A munka elvégzését hat hónapban irányozták elő.³⁵

Kétszer hat hónapnál is több idő eltelt azonban,³⁶ amikor 1952 nyarán a Népművelési Minisztérium kiadásában napvilágot látott az *Elavult könyvek jegyzéke*, amelyet 1953-ban két pótfüzet követett.³⁷ E háromnak együttes terjedelme 740 oldal, és mintegy 15 ezer címet tartalmaznak, olyan kiadványokat, amelyek – az előszót idézve – „nem érdemesíthetők arra, hogy a kulturális felemelkedés útján járó dolgozó népünk olvasmányai legyenek.” A jegyzék összeállítói – úgy tűnik – jó munkát végeztek: könyvtáraink ezek segítségével szabadultak meg a Courts-Mahleroktól (e jegyzék 162 címet tartalmaz tőle) és társaitól, egyebek mellett a Pesti Hírlap Könyvek, a Színes Regénytár, a Világvárosi Regények, a Százazrek Könyve, a Tarka Regénytár füzeteitől.

*

A selejtlista históriája immár történelem. Nem minden tanulság nélkül való.

VARGA SÁNDOR

³⁵ Népművelési Minisztérium kollégiumi iratai, 1951. április 10.

³⁶ Az Állami Ellenőrzési Központ által a könyvkiadás helyzetéről készített jelentésben a selejtlista hiányával magyarázza, hogy „még ma is forgalom tárgyát képezik olyan könyvek, melyeknek terjesztése nem kívánatos, a könyvterjesztő pedig nem tudja csökkenteni az 1951. szeptember 30-i állapot szerint 34 877 000 Ft-ot kitevő elfekvő készletét. . .” ÚMKL VIII/701. ÁEK iratok.

³⁷ KMK Könyvtár 013/65.